

Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere*

Bewoning uit de prehistorie, Romeinse tijd en middeleeuwen te Lieshout, Nieuwenhof-Noord

J.F. van der Weerden
M.C. Brouwer

met bijdragen van:

S. van Daalen, R. Houchin, S.A.M. Lemmers,
C. van der Linde, W. van der Meer, R. Niemeijer, M.A. Tolboom,
A.C. van de Venne, C. Verbeek, D.F.A.E. Voeten

BAAC rapport A-10.0339

oktober 2015

*Een goed herder scheert zijn schapen, maar vilt ze niet (Tiberius)

6 Overige vondsten

6.1 Romeins glas (M.A. Tolboom)

Tijdens het onderzoek zijn in totaal 33 fragmenten glas aangetroffen verdeeld over 21 vondstnummers. Het glas is verzameld tijdens de aanleg van de vlakken en het couperen en afwerken van sporen. Het zijn met name fragmenten tafelwaar, huishoudwaar, vensterglas en sieraden uit de Romeinse tijd. Elf fragmenten kunnen niet aan een specifieke vorm worden toegeschreven. Wel kan van de meeste fragmenten op basis van de dikte van het fragment worden bepaald of het (luxe) tafelwaar betreft (dunwandig) of dat het huishoudwaar betreft (dikwandig). In dit deelrapport worden de belangrijkste vondsten per context beschreven. Vondsten die niet uit een spoor afkomstig zijn, worden in principe niet besproken, tenzij de vondst duidelijk aan een specifieke vorm toegeschreven kan worden.

Het glas uit Lieshout blijkt van goede kwaliteit te zijn. Het glas bevat nauwelijks blaasjes en is niet geïriseerd. De glasfragmenten zijn grotendeels toe te schrijven aan tafelwaar (zie tabel 6.1). Daarna volgt het huishoudwaar, de sieraden en het vensterglas. De groep unguentaria (olie- of parfumsflesjes) ontbreekt compleet. Uit een studie naar de verdeling van de functiecategorieën door Van Lith en Randsborg²⁸³ blijkt dat er een algemene tendens is waar te nemen in het voorkomen van de verschillende functiecategorieën. Gedurende de 1^e eeuw is tafelwaar zeer goed gerepresenteerd. Dit neemt af in de 2^e eeuw (vooral in de eerste helft) om vervolgens weer toe te nemen vanaf 200. In de 4^e eeuw zijn de percentages tafelwaar weer zeer hoog. In de 1^e eeuw is er weinig huishoudwaar, terwijl dit in de 2^e eeuw zeer populair is. Vanaf het midden van de 3^e eeuw neemt de populariteit weer af. Voor unguentaria geldt de omgekeerde tendens, hoewel in lagere aantallen. Ze waren dus populair in de 1^e eeuw, de populariteit nam af in de 2^e eeuw en neemt vanaf de 3^e eeuw weer toe.

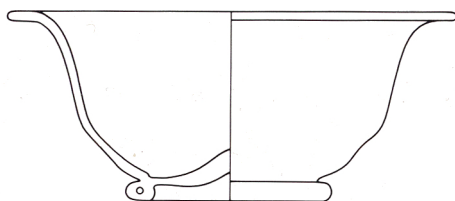
Tabel 6.1 Totalen van het glas uit Lieshout verdeeld naar functiecategorie.

categorie	aantal
A Tafelwaar	18
B Huishoudwaar	4
C Unguentaria	0
D Overig	0
E Sieraad	2
F Vensterglas	4
Indet	5
totaal	33

283 Van Lith & Randsborg 1985, 431-436.

6.1.1 Structuur 22

Uit de potstal van structuur 22 (spoor 33003) is een wandfragment van een ribkom (vnr. 925), een randfragment van een schaal (vnr. 854) en een fragment vensterglas (vnr. 849) afkomstig. De ribkom (type Isings 3) dateert in de 1^e eeuw.²⁸⁴ Het randfragment is zeer waarschijnlijk toe te schrijven aan een schaal met een horizontaal omgeslagen rand, een convexe wand en met een standingring (type Isings 42a, zie afb. 6.1). De randvorm is karakteristiek voor dit type. Dit schaaltype komt in gebruik rond het midden van de 1^e eeuw, is populair in de Flavische tijd (tweede helft 1^e eeuw) en blijft in gebruik tot in de 2^e eeuw. De schaal komt in het westelijk deel van het Romeinse Rijk niet vaak voor.²⁸⁵

Afb. 6.1 Voorbeeld van een schaal van het type Isings 42a (overgenomen uit Van Lith 1983, 247, afb. 25).

Uit een greppeltje (spoor 33004) is een fragment vensterglas (vnr. 373) en een bodemfragment van een bord (vnr. 444) afkomstig. Het fragment vensterglas heeft een afgeronde rand en is aan één zijde mat. Vensterglas werd vervaardigd door vloeibaar glas op een houten plaat met opstaande rand te laten vloeien. De nerven van het hout zijn soms nog zichtbaar in het glas. Met behulp van gereedschap wordt het vloeibare glas in de hoeken en de randen gedrukt. In de hoeken en randen kunnen hiervan sporen aanwezig zijn. Een andere mogelijkheid is dat het vensterglas op een ondergrond van zand is vervaardigd. Vensterglas is herkenbaar aan het matte, soms pokdalige oppervlak van de zijde die in contact is geweest met het hout of het zand. In het algemeen is er grote diversiteit in de kleur en de grootte van vensterglas. Het vermoeden is, dat vensterglas ter plekke wordt vervaardigd en dat de grootte van het vensterglas bepaald wordt tijdens de bouw. Wanneer het venster te groot blijkt te zijn, kan de rand worden bijgewerkt. Vensterglas komt in ieder geval voor vanaf het midden van de 1^e eeuw.²⁸⁶ De matte zijde van het fragment vensterglas uit de potstal heeft een pokdalig oppervlak, wat er mogelijk op duidt dat dit vensterglas op zand is gevloeid. De putjes in het glas zouden de afdruk van zandkorrels kunnen zijn. Het bodemfragment van kleurloos glas is van een bord op een standingring van het type Isings 5. De aanzet naar de wand van het bord is aanwezig. Borden komen in dit deel van het Romeinse Rijk maar zelden voor en dateren uitsluitend in de 1^e eeuw.²⁸⁷

6.1.2 Structuur 23

Uit de potstal (spoor 33026) is een mond van een voorraadfles (vnr. 377, zie afb. 6.2), fragmenten versierd met wratten (vnr. 407, zie afb. 6.3) en vier niet nader te determineren fragmenten glas (vnr. 848) afkomstig. De rand van de mond van de voorraadfles is horizontaal naar buiten en weer naar binnen omgeslagen. Er is geen aanzet naar een handvat zichtbaar. Waarschijnlijk gaat het om een vier- of zeshoekige of cilindrische voorraadfles van het type Isings

284 Isings 1957, 17-21; Van Lith 2006, 130.

285 Isings 1957, 58; Van Lith 1983, 247.

286 Haevernick & Hahn-Weinheimer 1955, 65-70; Van Lith 1983, 273.

287 Isings 1957, 21-22; Van Lith 1994, 221.

50/51, die voorkomen vanaf halverwege de 1^e eeuw tot het midden van de 3^e eeuw.²⁸⁸ Rechthoekige voorraadflessen van het type Isings 90 zijn zeldzaam en komen voor in de 2^e en 3^e eeuw.

Drie passende wandfragmenten van kleurloos glas zijn versierd met twee wratten (*Warzen*). Op een ander fragment is een verticale rib uitgetrokken, zodat er een wrat op zit. Dit type versiering komt voor op diverse vormen uit de late 2^e vroege 4^e eeuw en eind 2^e en eerste helft 3^e eeuw.²⁸⁹

Van twee niet nader te determineren fragmenten is wel duidelijk dat het (dunwandig) tafelwaar betreft.

Afb. 6.2 Mond van een voorraadfles (vnr. 377), afkomstig uit de potstal van structuur 23 (foto L. Mulkens).

Afb. 6.3 Wandfragmenten versierd met wratten (vnr. 407) afkomstig uit de potstal van structuur 23 (foto L. Mulkens).

6.1.3 Structuur 504b

Uit de waterput (spoor 35244) is een wandfragment van een voorraadfles (vnr. 227, vulling 0) en twee wandfragmenten van een ribkom (vnr. 367, vulling 3; vnr. 682, vulling 5) afkomstig (zie afb. 6.4).

De voorraadfles is vier- of zeshoekig of rechthoekig en is toe te schrijven aan het type Isings 50/90. De fles dateert vanaf het midden van de 1e eeuw tot het midden van de 3e eeuw. Rechthoekige voorraadflessen, die dateren in de 2e en 3e eeuw, zijn zeldzaam.

Eén ribkom is van het type Isings 3 (vnr. 367) en dateert in de 1e eeuw.²⁹⁰

De tweede ribkom is van het type Isings 17 (vnr. 682). Het betreft een wandfragment met verticale ribben dat versierd is met een opaakwit spiraaldraad. Dit type is maar kort in omloop geweest gedurende de periode 25-75.²⁹¹

288 Isings 1957, 63-69; Van Lith 2006, 180.

289 Rütli 1991, 96, 104.

290 Isings 1957, 17-21; Van Lith 2006, 130.

291 Isings 1957, 35-36; Van Lith 1977, 34-35; 1983, 239.

Afb. 6.4 Fragmenten van ribkommen van het type Isings 3 (links, vnr. 367) en van het type Isings 17 (rechts, vnr. 682) uit waterput 504b (foto L. Mulkens).

6.1.4 Structuur 5

Uit de potstal (spoor 38042) is een fragment van een armband (afb. 6.5) en een wandfragment van een ribkom afkomstig (vnr. 448). De ribkom is van het type Isings 3 en dateert in de 1e eeuw.²⁹² De armband is van kleurloos glas en is versierd met gele folie op de achterzijde. De voorzijde is voorzien van vijf gladde ribben, waarvan één brede middenrib.

Glazen armbanden verschijnen voor het eerst in de Keltische kerngebieden van Midden-Europa in de periode La Tène A/B. Deze armbanden zijn dan nog niet volledig ontkleurd en hebben een groenachtige kleur. Vanaf La Tène C is het mogelijk het glas te ontkleuren. Langs de binnenzijde van de ontkleurde armband wordt dan vaak een gele folie aangebracht. Tegelijkertijd worden ook andere kleuren voor, zoals blauw en paars. Bruin, groen, geel en zwart komen maar zelden voor. In Nederland worden armbanden rond 200 voor Chr. geïntroduceerd en blijven tot in de vroeg-Romeinse tijd in gebruik. Pas in de midden-Romeinse tijd wordt het een zeldzaam artikel.²⁹³ Het voorkomen van glazen armbanden in Nederland is dus in vergelijking met de rest van het Keltische gebied een laat verschijnsel. Donkerblauw en paars zijn in Nederland de meest voorkomende kleuren van armbanden. Alle overige kleuren komen hier maar zelden voor. Het D-vormige en 5-ribbige type zijn in Nederland de meest voorkomende typen. Voor ringen zal hetzelfde beeld gelden. Het D-vormige type heeft samen met paarskleurige armbanden een hoogtepunt gedurende de 1e eeuw voor Chr.²⁹⁴

Haevernick heeft voor de La Tène-armbanden een typologie opgesteld.²⁹⁵ Het fragment uit Lieshout kan tot Gruppe 7a worden gerekend. Gebhard heeft voor de armbanden uit Manching een andere indeling gemaakt. Deze indeling is naar vorm en kleur. De armband uit Lieshout is in te delen bij Reihe 27 en dateert in de La Tène C2.²⁹⁶ Roymans en Verniers dateren vijfribbige armbanden iets ruimer in de periode La Tène C/D1 (circa 225-110 voor Chr.).²⁹⁷

- 292 Isings 1957, 17-21; Van Lith 2006, 130.
 293 Van den Broeke 1987, 40.
 294 Peddemors 1975, 99-100; Roymans & Van Rooijen 1993, 4-5.
 295 Haevernick 1960.
 296 Gebhard 1989, 18, 71-72, Tafel 25.
 297 Roymans & Verniers 2009, afb. 7.

periode	datering
La Tène A	480-380 voor Chr.
La Tène B	380-260 voor Chr.
La Tène C	C1 260-175 voor Chr. C2 175-125 voor Chr.
La Tène D	D1 125-80 voor Chr. D2 80-15 voor Chr.

Tabel 6.2 Overzicht La Tène dateringen (naar Roymans en Verniers 2009, afb. 7).

Afb. 6.5 Fragment van een armband (vnr. 448) afkomstig uit de potstal van structuur 5 (foto L. Mulkens).

6.1.5 Structuur 314

Uit greppel 41031 is een fragment van een donkerblauwe ring met een D-vormig profiel afkomstig (vnr. 191, zie afb. 6.6). De binnendiameter van de ring is 3 cm, wat erop wijst dat de ring als hanger aan een touw/ketting om bijvoorbeeld de nek zal zijn gebruikt. De ring is immers te klein om als armband te worden gedragen en is te groot om aan een vinger te dragen. De kleur blauw is in Nederland bij armbanden uit de late ijzertijd veel voorkomend en bereikt een hoogtepunt in de periode vanaf circa 200 voor Chr. Armbanden met een D-vormig profiel komen al voor in La Tène C2, maar bereiken een hoogtepunt in La Tène D.²⁹⁸ Mogelijk geldt eenzelfde datering voor de blauwe ring uit Lieshout.

Afb. 6.6 Fragment van een donkerblauwe ring (vnr. 191) uit structuur 314 (foto L. Mulkens).

6.1.6 Werkput 54

Bij de aanleg van het vlak (spoor 54001) van werkput 54 is een randfragment van een cilindrische beker afkomstig (vnr. 781, zie afb. 6.7). De beker is versierd met traanvormige knoppen en is toe te schrijven aan het type Isings 31. De beker dateert in de periode 40-100.²⁹⁹

Afb. 6.7 Fragment van een cilindrische beker, versierd met traanvormige knoppen (vnr. 781) uit werkput 54 (foto L. Mulkens).

6.1.7 Conclusie

Het beeld dat ontstaat uit de verdeling van de functiecategorieën van het glas van Lieshout komt overeen met de algemene tendens die door Van Lith en Randsborg wordt geschetst. Het grote aandeel tafelwaar in Lieshout wordt gevormd door typisch 1^e-eeuwse glasvormen. Enkele vormen komen niet vaak voor in onze regio.

²⁹⁸ Peddemors 1975, 99-100.
Roymans/Van Rooijen 1993, 4-5.

²⁹⁹ Isings 1957, 45-46; Van Lith 2006, 155.